

Recenzje

Jan Felicjan Terelak, „Psychologia kierowców pojazdów drogowych. Teoria i stan badań”

**Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu
Kardynała Stefana Wyszyńskiego 2015, ss. 318**

Pod koniec grudnia 2015 r. ukazała się praca monograficzna prof. dr hab. Jana Felicjana Terelaka pt. *Psychologia kierowców pojazdów drogowych. Teoria i stan badań*, wydana przez Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Recenzji monografii dokonali prof. dr hab. Augustyn Bańka (SWPS) oraz prof. dr hab. Adam Biela (KUL). Autor monografii jako swój cel postawił przedstawienie teorii wyjaśniających zachowanie kierowcy w różnych sytuacjach drogowych oraz wyniki najnowszych badań empirycznych z zakresu psychologii transportu drogowego. Jako punkt wyjścia swoich analiz przyjął szeroko pojęte bezpieczeństwo na drodze. Zaznacza, że zależy ono nie tylko od samych kierowców, lecz także od wszystkich osób pracujących przy budowie systemu bezpieczeństwa w ruchu drogowym, m.in. psychologów transportu, inżynierów, lekarzy, ergonomistów, urzędników różnych szczebli odpowiedzialnych za infrastrukturę drogową, instruktorów jazdy oraz osób dokonujących selekcji wśród potencjalnych kierowców. Monografia jest zatem obszernym przeglądem światowej literatury przedmiotu z dyscypliny psychologii transportu, a w szczególności z jej subdyscypliny: psychologii kierowcy transportu drogowego. W piśmiennictwie znajduje się około 800 pozycji bibliograficznych, z czego zdecydowaną większość stanowią badania empiryczne, opublikowane w czasopiśmie krajowych i zagranicznych w ciągu ostatnich dziesięciu lat.

Książka składa się z dwóch części. Część pierwsza, dotycząca teoretycznych problemów psychologii kierowców pojazdów drogowych, jest podzielona na cztery rozdziały. W pierwszym rozdziale autor dokonuje opisu oraz analizy koncepcji mających zastosowanie w psychologii transportu. Mowa jest o modelach: technocentrycznym, antropocentrycznym, ergonomicznym i holistycznym. Przy omawianiu każdego z wymienionych modeli autor wskazuje na mechanizmy fizjologiczne (sensomotoryczne) oraz psychologiczne (procesy poznawcze) wpływające na zachowania kierowców. Modele te zostały poddane krytyce, w której autor wskazuje na ich mocne i słabe strony oraz na możliwe implikacje praktyczne w określonych obszarach. Drugi rozdział jest poświęcony psychologicznej charakterystyce kierowców w sytuacji drogowej. Autor przedstawia modele analizy zachowania kierowcy w sytuacji drogowej z perspektywy cech operatora (modele: percepcyjny, antycypacyjny, decyzyjny, osobowościowy, neuropsychologiczny, zdrowotny, świadomościowy) oraz odwołując się do typu pojazdu drogowego (samochody osobowe i ciężarowe, autobusy miejskie i autokary, samochody specjalne, motocykle, motorowery, rowery). Dzięki takiemu podziałowi analiza jest pełniejsza, ponieważ nie odnosi się jedynie do cech indywidualnych, ale również do charakterystyki maszyny i zadań, jakie są wymagane przy jej obsłudze. W trzecim rozdziale autor skupia się na sprawności operatorowej kierowcy. Opisuje biologiczne, zdrowotne oraz osobowościowe determinanty sprawności kierowcy. Przytoczonych jest szereg światowych badań oraz

danych statystycznych, które wskazują na związki określonych zmiennych z funkcjonowaniem człowieka jako operatora różnych pojazdów. Czwarty rozdział opisuje dystraktory jako sytuacyjne wyznaczniki sprawności kierowcy. Przedmiotem opisu są dystraktory słuchowe, wzrokowe, motoryczne oraz stres emocjonalny (wpływ negatywnych emocji, obciążenia pracą oraz przemęczenia na sprawność).

Część druga książki jest przeglądem empirycznych badań nad uwarunkowaniami bezpieczeństwa pracy kierowców. Autor zgromadził pokaźną bibliografię światowej literatury przedmiotu. Przedstawił ją w czterech rozdziałach (ich numeracja jest kontynuacją z poprzedniej części). Rozdział piąty traktuje o wypadkach i katastrofach drogowych oraz okolicznościach poprzedzających te sytuacje. Przegląd literatury rozpoczyna omówienie teorii wypadków drogowych i ich możliwych zastosowań. Następnie autor analizuje stan badań nad udziałem czynnika ludzkiego w wypadkach, a także związek zmęczenia i napadowej senności podczas jazdy oraz chronobiologiczne przyczyny wypadków. Rozdział zakończony jest przeglądem badań dotyczących obiektywnych okoliczności wypadków drogowych (pora roku, dzień tygodnia, pora doby, miejsce zdarzenia, warunki atmosferyczne). Rozdział szósty porusza zagadnienia związane z byciem dobrym kierowcą. Przedstawione są różne propozycje kryteriów oceny (dokonane przez naukowców, m.in. z Polski i Szwecji) oraz psychometryczne metody badań. Autor wskazuje również na problemy metodologiczne związane z selekcją zawodową kierowców i krok po kroku przedstawia propozycje procesu rekrutacji i selekcji. Siódmy rozdział odnosi się do ergonomii jako nauki, która może wesprzeć bezpieczeństwo jazdy. Autor opisuje szereg badań dotyczących związku ergonomicznej budowy poszczególnych elementów wyposażenia samochodu z określonymi mechanizmami poznawczymi, gdyż związki przekładają się na ryzyko wypadków. Ósmy rozdział poświęcony jest psychologicznym aspektom szkolenia kierowców na symulatorach pojazdów drogowych. Omówiony został trening czynności operatorowych kierowcy, który obejmuje kształtowanie się nawyków roboczych w warunkach laboratoryjnych (symulatory) oraz w rzeczywistych warunkach pracy. Jednocześnie autor dokonuje krótkiego porównania modeli szkolenia w zależności od kraju. Na zakończenie autor prezentuje zintegrowany model bezpiecznego i efektywnego zachowania się kierowcy pojazdu samochodowego oraz wskazuje na rolę psychologa transportu w systemie bezpieczeństwa drogowego.

Praca prof. Terelaka stanowi podsumowanie dotychczasowych badań w zakresie psychologii kierowcy drogowego. Nie odwołuje się przy tym jedynie do prac *stricte* psychologicznych, ale również do publikacji m.in. z zakresu psychofizjologii, medycyny, ergonomii oraz do aspektów prawnych. Oprócz analizy głównych nurtów i wyników prowadzonych aktualnie badań z zakresu psychologii kierowcy, autor przedstawia też „mapę” światowych ośrodków naukowych, które zajmują się psychologią transportu. Na koniec podaje również braki w badaniach i literaturze, a także propozycje dalszych kierunków rozwoju. Dzięki temu praca może stanowić drogowskaz dla badaczy w projektowaniu badań naukowych i w budowaniu partnerstw międzynarodowych. Jednocześnie wymienione elementy powodują, że publikacja stanowi istotny wkład do literatury przedmiotu nie tylko od strony nauki i teorii, lecz także może być jedną z podstaw planowania i rozwijania systemu bezpieczeństwa na drodze.

Dominik Goluch

Instytut Psychologii

Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie